

Imatges de poder feudal dels comtes de Queralt sobre l'Argilaga

Marc Dalmau Vinyals

La jerarquia entre senyor i vassall era definida a Europa durant l'Edat Mitjana a partir d'un pacte de vassallatge. Aquestes relacions contractuals i feudals perduren fins al segle XIX. El que ens interessa és veure tota la simbologia que amagava aquest ritual i quins eren els gestos, imatges i paraules que s'utilitzaven per expressar el poder. No només els pagesos sinó tots els habitants del terme de l'Argilaga tant homes com dones eren vassalls del comte del Catllar. L'havien de reconèixer com a únic senyor i s'havien de comprometre amb ell a ser vassalls bons, lleials i fidels^{1a}.

“Que ells ab llur familia y tots los habitants en dit terme, axí homens com dones, són vassalls, homens propis, solius y afocats de dit Ille. Sr. Comte. Y com ha vassalls predits an prestat sacrament y homenatge ha dit Ille. Y Egregi Sr. Comte. Y sempre y quant se offerís cas que dit Ille. Y Egregi Sr. Comte volgués prestasen dit sacrament y homanatge de fidelitat ho faran regonexent lo vassallatge, que bé, fabel y llealment, se hauran al dit Ille. Y Egregi Sr. Comte. Y faran y obtemperaran sos manaments y tot allò que uns bons y fabels vassalls debuen y son obligats de fer ab son Senyör”¹

¹ Els fragments són extrets de l'obra *Història del Catllar* (Fuentes 1999, 76)

^{1a} A Biscaia el jurament del Senyor era un acte de gran solemnitat que es repetia en diferents punts de la geografia del Senyoriu. Només després de realitzar el jurament en tots els punts territoris era aclamat com a Senyor. La jura del Senyor tenia un gran poder simbòlic, tenint lloc davant de l'arbre de Guernika. De la mateixa manera, a l'Argilaga la jura i el besamans es podia haver realitzat sota un arbre dotat d'un cert caràcter sagrat.

Evidentment no ens trobem davant de la investidura d'un rei, un emperador o un papa on hi havia molts altres actors que hi prenien part (Stollberg-Rilinger 2011) però el rerefons era el mateix: legitimar un personatge davant de la societat perquè ocupi la seva posició en el teixit social. Entre els argilaguencs i el comte hi havia una relació feudal. El senyor els hi ofería protecció, administrava justícia, cobrava impostos, els demanava consells i els reclutava per lluitar contra els seus rivals. Però a canvi els habitants li havien de retre homenatge i jurar-li fidelitat. Es convertien en serfs de la gleba i quedaven subjectes de per vida a la seva propietat. Havien de pagar-li impostos en forma d'una part de les collites, havien de treballar-li les terres i havien de pagar per utilitzar els monopolis senyorials. Mentre els camperols treballaven, els nobles gaudien de tot el poder.

L'incompliment del pacte de fidelitat o la mort del comte podia portar al seu successor a reafirmar el poder a través d'una presa de possessió col·lectiva o d'un nou jurament de fidelitat sobre els seus vassalls. El punt central d'aquest acte era la recepció del nou senyor, el jurament i el besamans. En les dues preses de possessió feudal analitzades, a causa de la minoria d'edat del successor, apareixen els tutors com a representants del futur comte.

“Prestando dicho juramento en señal de dicha pociesión hechó y escampó por tierra toda manera de granos, frutos, legumbres y vino que sobre dicha mesa havia puesto dicha universidad para este efecto. Y en señal de la pociesión de los censos en dinero, tercios y rentas hechó y escampó por tierra dineros. Y en señal de la pociesión civil se ha calzado y descalsado un guante. Y en señal de la pociesión criminal sacó y desembainó la espada vibrandole por los aires”²

És interessant veure la simbologia que amagava tot aquest ritual.

El que es pretén és trencar amb tot l'anterior i plasmar una realitat nova. Tenia lloc a la plaça, dins d'un gran marc escenogràfic on es duia a terme la cerimònia amb la participació de tot el poble. El comte pretenia demostrar el domini i poder absolut que tenia sobre el lloc. Mostrava que els habitants i la seves riqueses es trobaven sota el seu control i la seva jurisdicció. La repetició d'aquestes preses de possessió ens podria indicar que malgrat que *de iure* els habitants reconeixien al comte, *de facto* era necessari reafirmar de nou els drets sobre l'indret per evitar una ruptura.

² Ídem (Fuentes 1999, 74)

*“Y luego sin nota de infamia quitó a dicho Baile la vara de sus manos, y teniéndola dicho Procurador en las suyas por algun espacio de tiempo, la volvió a dicho Baile, que en adelante en nombre de su Principal en los citados nombres durante su beneplácito continúe el dicho ejerciendo de Baile...”*³

El batlle del poble quedava subordinat al comte i es convertia en el representant dels seus interessos a la població. El comte tenia tota la potestat per realitzar aquesta elecció. Les relacions feudals no s'establien només entre nobles i pagesos sinó que també hi havien relacions de vassallatge entre els més poderosos. En aquest cas sostenint la vara del batlle entre les seves mans el comte demostrava al poble que l'autoritat del batlle li estava subordinada. En l'àmbit judicial el pas de la vara indicava que un dret passava d'una persona a una altra simbolitzant l'autoritat o la justícia

*“...y muchas otras personas han prestado por su orden el uno después del otro el juramento y homenage de vasallaje y fidelidad acostumbrados de boca y manos”*³

El jurament de fidelitat (Bloch 1989; Débax 2003; Webster 2004; Patlagean 2009) rebia el nom de boca i mans (*ore et manibus*) ja que el comte agafava entre les seves les del vassall en senyal de protecció (*inmixtio manum*). Hi havia un matis de subordinació que es manifestava en la posició inferior i agenollada que adoptaven els nous súbdits. També la vestimenta o els atributs de poder entre el senyor i el vassall devien ser força definitoris. El vassall es convertia en l'home del senyor i passava a formar part de la seva propietat. És important la posició de les mans que podien simbolitzar les muralles que protegirien al vassall dels enemics. Tot seguit es realitzava el jurament de fidelitat en què el vassall es comprometia a no actuar mai en contra del comte.

“Jo, us juro a vós, senyor meu, que d'ara endavant, mentre visqui, us seré fidel i us ajudaré, sense cap mal enginy ni cap engany, contra tots els homes i dones que us volguessin prendre l'honor. I us seré Fidel en totes les coses, tal com un home Fidel ho ha de ser amb el seu bon senyor”.

³ Durant l'Edat Mitjana, en el cas de rebre homenatge per part d'un vassall de religió musulmana, el ritual era lleugerament diferent (Febrer 1996). Començava amb el petó de les mans del senyor per part del vassall, seguit del petó a l'espatlla esquerra del senyor pel vassall musulmà. Els vassalls musulmans juraven girant les seves cares cap al sud i pronunciant certes paraules rituals àrabiques.

Posteriorment el senyor li feia un petó a la boca (*osculum*). Aquest jurament de fidelitat també rebia el nom de sagrament i el seu incompliment podia representar un delict³.

Alguns autors han relacionat aquesta relació contractual amb la de la fe catòlica, el de l'amor cortès (Bloch 1989, Febvre 1997)^{2a} o el culte al diable (Bloch 1989)^{3a}. Hi ha un rerefons religiós important ja que s'efectuava sobre els Evangelis i amb la creu situada damunt dels llibres sagrats.

*“El referido Señor Apoderado teniendo presente sobre la dicha mesa una imagen del Crucifijo, juró por Dios Nuestro Señor y una señal de cruz...”*³

En aquests juraments apareixia la impossibilitat dels vassalls de trencar la seva vinculació amb el senyor. El rerefons del jurament era religiós i només el podia trencar la mort. S'afegeixen les penes que comportava el no seguiment d'aquest pacte i es demanava als escrivans i al notari que donessin testimoni de la presa de possessió i de les obligacions que contreïen les dues parts. Els escrivans facilitaven el control dels ciutadans per part de les oligarquies locals i eren elegits pel mateix senyor feudal.

*“En forma de derecho en mano y poder de mi el Escrivano, que tendría y observaría en dicho nombre todos los Privilegios, costumbres, ordinaciones y demás que por dichos Sres. Predecesores se han acostumbrado guardar sin perjuicio de derecho de cada una de las partes”*³

Anterior a la de 1804 trobem una presa de possessió al 1769, però aquesta és menys explícita que la que hem detallat. En aquest cas va ser la vídua del comte, Maria Josepa de Pinós, la que va prendre possessió dels béns del seu espòs com a tutora del seu fill.

^{2a} La poesia tovadoresca presenta com a tema principal l'amor cortès. Es tracta d'una poesia amorosa que trasllada l'estructura feudal entre el senyor i el vassall, a l'esfera literària on l'estimat es converteix en el vassall de l'estimada.

^{3a} L'historiador Marc Bloch en una de les seves obres fa referència al pacte d'homenatge amb el diable (Bloch 1989) posant com exemple el cas de Teòfil, el qual va posar la seva vida en mans del diable per convertir-se en bisbe. En el manuscrit *Psautier d'Ingeburge* trobem una il·lustració (fol. 35) on Teòfil agenollat i amb les seves mans entre les del diable, pacta ser bisbe a canvi de renunciar a Crist i a la Verge Maria. Aquesta relació de subordinació és molt similar a la que s'estableix entre el comte i el vassall a l'hora de prestar jurament de fidelitat. En la llegenda el jurament és fet a través d'un contracte firmat amb la sang del propi bisbe. En el *Lambeth Apocalypse*, el diable és representat assegut sobre un tron i dotat d'atributs reals com una corona i un ceptre. Aquesta escena també la trobem en altres manifestacions artístiques de l'època com en els vitralls de la Catedral de Lincoln i de Gercy, o en els relleus de la porta Nord de Notre Dame a Paris o de Sainte-Marie a Souillac

*“...tomó posesión no solo de los diezmos, censos y demás derechos Dominicales pertenecientes á dcha Illre. Sra., su principal, en dho lugar y termino, sinó también de la Jurisdicción Civil, y Criminal que le corresponde, y han tenido, y exercido en el referido lugar, y término, los antecedentes Señores Condes de Santa Coloma, haciendo todos los autos demostrativos de dha posesión en el modo y forma acostumbrados”*³

Normalment aquestes preses de possessió acabaven amb una processó (Beceiro 1984 i 1994) amb els membres del Consell o el batlle pels carrers de la població. Era una cerimònia col·lectiva en la que les autoritats eren acompanyades per una part important de la població. Tenien molta importància les referències visuals i tàctils: agafar la rama d'un arbre, menjar fruita, agafar una mica de terra amb la mà, arrancar herbes, trencar les teules d'un edifici, modificar les pedres que marquen els límits o beure aigua de la font, etc. Totes aquestes demostracions mostraven la propietat i la possessió territorial del nou senyor.

També existeix un document del 1695 on el batlle de l'Argilaga va anar al castell del Catllar per reconèixer com a únic senyor al comte de Queralt.

*“...que és Senyor de dita jurisdicció lo dit Illre y Egregi Sr. Dn. Andreu de Queralt, Comte de Santa Coloma y Baró de Queralt, Sr. del present castell, vila y terme del Catllar, y Sr. del dit lloch y terme de Monbuï. Y los seus passats la an tinguda y exersida de molt temps ha esta part, així que per si com per sos Balles officials. Y an oyt dir ha sos passats que dits Senyors y an fetes sentènsies criminals y altres ha arbitre de dit Ille. Sr. com ben vist lié s y conforme ha justisia. Y an conegut y declarat en totes les causes civils vertents interés de part ha part, fent comisions de dites causes elegint y nomenant Assessors y Notaris per decissió de aquelles; fent-les declarar aixís en son nom com de son Balle y dels Comissaris y delegats y altres exercicis pertanyents y spectants ha tota jurisdicció civil y criminal, així en los habitants en lo dit lloch y terme de Montbuï, com en los forasters y estranys, delinqüents en dit lloch y terme de Monbuï”*⁴

Aquest sistema feudal era una forma de govern tosca però organitzativa d'una societat pagesa sense mitjans. Quan el sistema va arribar al segle XIX al seu final, Don Antonio Gibert, representant del comte de Santa Coloma (el qual es resisitia a perdre els seus drets sobre el lloc), demanà a l'Ajuntament Consistorial de l'Argilaga i de Montbuï, el següent:

⁴ Ídem (Fuentes 1999, 75)

“Necesita de esa Municipalidad, le libre una certificación y acredite haber sido el nombrado Sor COnde su pral desde tiempo inmemorial y hasta el año de 1837; el Decimador general en el territorio i termino de ese lugar, expresando en la misma el valor líquido anual que aproximadamente puede calcularse que ha productado el entendido Diezmo en el decenio de 1827 a 1836”

BIBLIOGRAFIA

- BATLLE, C. 1998: “Els primers comtes reis” a *Història de Catalunya*. Número 3. Salvat. 371-378.
- BECEIRO, I. 1984: **La imagen del poder en las tomas de posesión bajomedievales castellanas**. *Studia Historica. Historia Medieval*. 2. 53-82.
- BECEIRO, I. 1994: **El escrito, la palabra y el gesto en las tomas de posesión señoriales**. *Studia Historica. Historia Medieval*. 12. 53-82.
- BLOCH, M. 1989: **Feudal Society**. The Growth and Ties of Dependence. Second Edition. Routledge.
- DÉBAX, H. 2003: “Des serments féodaux” dans *La féodalité languedocienne. XIe - XIIe siècles: Serments, hommages et fiefs dans le Languedoc des Trencavel*. Presses Université de Mirail. 143-184.
- FEBRER, M.V. 1996: “**Orígenes y configuración jurídica del feudalismo foral valenciano**” a *Estudios en Homenaje a la profesora Teresa Puente*. Universitat de València. 432-433.
- FUENTES, M. M. 1999: **EL CASTELL, VILA I TERME DEL CATLLAR, SEGLES XII-XVIII. Ajuntament del Catllar. Volum 1.**
- PATLAGEAN, E. 2009: “Fedeltà” a *Un Medioevo greco. Bisanzio tra IX e XV secolo*. Edizioni Dedalo. 60-61.
- STOLLBERG-RILINGER, B. 2011: Rituals of politics in Early Modern Europe and Today. Bulletin of the GHI. University of Münster. 9-24.
- WEBSTER, H. 2004: “Feudalism as a system of local government” a *Early European History*. Kessinger Publishing. 426-428.